

STILSKE FIGURE I GRAMATIKA

I.

Nema sumnje da se postajanje i postojanje stilskih figura temelji na postojanju varijanata, inaćica⁴³⁷ na različitim jezičnim razinama: na fonološkoj odnosno fonetskoj, na morfološkoj, tvorbenoj, sintaktičkoj, suprasintaktičkoj (tj. na razini teksta), leksičkoj, semantičkoj. Prema antičkim retoričarima inaćice koje dobivaju narav stilskih figura nastaju na osnovi četiriju temeljnih postupaka: prvi se postupak naziva *imutatio* (zamjena) i sastoji se u tome da se jedan jezični element zamjeni, supstituira drugim; drugi je postupak *adiection* (dodavanje) i sastoji se u tome da se postojećem elementu doda kakav drugi element; treći je postupak *detractio* (oduzimanje) i sastoji se u tome da se kakvoj jedinici i/ili cjelini oduzme kakav element, da se nešto što je bilo sastavnim dijelom te jedinice i/ili cjeline izostavi; i napokon četvrti je postupak *transmutatio* (premještanje) i sastoji se u tome da pojedini jezični elementi zamijene mjesta, tj. da se jedan element nađe na mjestu drugoga i/ili obrnuto.⁴³⁸

---

⁴³⁷ Usp. Ivo Pranjković, *Jezik i beletristica*, Disput, Zagreb 2005, str. 11.

⁴³⁸ Usp. Luka Zima, *Figure u našem narodnom pjesništvu s njihovom teorijom*, JAZU, Zagreb 1988, str. 16 i Miloš Kovačević, *Stilske figure i književni tekst*, Trebnik, Beograd 1998, str. 14.

Figure adjekcijskoga tipa često su u izravnoj vezi s makrologijom (»velikorječivošću«), tj. s dodavanjem elemenata koji se ponavljaju, koji su suvišni, pleonastični i sl., dok su figure detraccijskoga tipa često u vezi s brahiologijom (»kratkorječivošću«), tj. s postupcima vezanim za težnju prema maksimalnoj kratkoći, zgušnutosti, lakoničnosti iskaza i sl.⁴³⁹

Zadatak je ovoga priloga da problematizira pitanje kako se pojedine stilske figure i pojedini postupci nastajanja inačica, posebice stilski obilježenih inačica, odnose prema pojedinim gramatičkim razinama, uključujući u to i fonološku razinu (koja se tradicionalno smatra gramatičkom), a to znači prema fonološkoj, morfološkoj, tvorbenoj i sintaktičkoj odnosno suprasintaktičkoj razini, tj. razini teksta. To će se pokušati učiniti, između ostalog, i zato što mi se čini da je pri proučavanju stilskih figura gramatika i previše u drugom planu, odnosno da se vrlo često u vezi sa stilskim figurama ujedno radi i o svojevrsnim »gramatičkim figurama«. Uostalom, gramatika je lingvistička disciplina u okviru koje se proučavaju temeljne zakonitosti funkcioniranja jezika, pa onda i temeljne zakonitosti nastajanja i funkcioniranja inačica na različitim razinama gramatičke analize.

U ovom će razmatranju posve u drugom planu ostati figure koje se tiču (samo) leksičke razine odnosno one koje se zasnivaju na promjeni značenja i koje su se obično nazivale tropima ili stilskim figurama u užem smislu, npr. me-

---

⁴³⁹ Često se kao primjer brahiologijskoga iskaza navodi ona čuve-na Caesarova poruka: *Veni, vidi, vici*, tj. *Dodoh, vidjeh, pobijedih* (o makrologiji i brahiologiji nešto opširnije usp. Ivo Škarić, *Temeljci govorništva*, Školska knjiga, Zagreb 2000, str. 138).

tafora, metonimija, sinegdoha, personifikacija i sl.⁴⁴⁰ Isto vrijedi i za figure koje se običavaju nazivati logičkima, odnosno za tzv. figure misli, kao što su paradoks, ironija, parodija, hiperbola, litota i sl.

II.

Fonološke se razine u najvećoj mjeri tiču one stilske figure koje su se u antičkoj retorici najčešće nazivale etimologičnim figurama⁴⁴¹ i na kojima se najbolje mogu pratiti spomenuti postupci postajanje stilskih figura uopće (tj. procesi zamjenjivanja, dodavanja, oduzimanja i premještanja). Riječ je o protezi (ili prostezi), epentezi, paragogi, aferezi, sinkopi, haplologiji, apokopi, sinicezi, sinereziji, dijereziji, eliziji i metatezi, kojima bi bez sumnje najbolje pristajao naziv fonoloških odnosno fonetskih stilskih figura. Nazivi za neke od tih figura (npr. proteza, epenteza ili metateza) podudaraju se s nazivima za neke od tzv. glasovnih promjena, koje uostalom uglavnom i jesu u osnovi većine fonoloških stilskih figura. Za te se figure inače kaže da u njima »najmanje ima estetičnoga efekta«, da često imaju ludičku funkciju, odnosno »funkciju poigravanja jezikom, stvaranja kalambura i slično«⁴⁴² te da su neke od

---

⁴⁴⁰ Usp. Miloš Kovačević, *Gramatika i stilistika stilskih figura*, Družari, Sarajevo 1991, str. 11.

⁴⁴¹ Usp. Luka Zima, nav. dj., str. 202–209. Naziv etimologične ili etimološke figure nije adekvatan jer tu nije riječ ni o kakvoj relaciji prema onome što se proučava u etimologiji (korjenoslovju). Treba ipak reći da se veći dio (glasovnih) promjena o kojima je riječ kod ovih figura događa u korijenu riječi.

⁴⁴² Marina Katnić-Bakarić, *Stilistika*, Naučna i univerzitetska knjiga, Sarajevo 2001, str. 310.

njih tzv. provincijalizmi,⁴⁴³ a neke da nastaju i iz metričkih potreba.⁴⁴⁴

Proteza, prosteza ili »predsuvak« figura je adjekcijskoga tipa koja nastaje kad se primarnom obliku doda kakav fonem ili slog, odnosno »kad se kakvoj rieči u početku njenom koje slovo dodaje«.⁴⁴⁵ Riječ je i pojavnostima tipa *jopet*, *vuho*, *vumrem*, *bodijelo*, *oto* mj. *to*, *nugao* mj. *ugao*⁴⁴⁶ i sl.

Epenteza ili »usuvak« takodjer je figura adjekcijskoga tipa i nastaje umetanjem kakva fonema ili sloga u sredinu riječi ili oblika, npr. *ždraka* mj. *zraka*, *zdrio* mj. *zrio*, *pa-vunica* mj. *paunica*, *onizih* mj. *onih*, *nejma*, *brez*, *valjada* mj. *valjda*, *komendija* i sl.

I paragoga ili »zasuvak« figura je adjekcijskoga tipa. Nastaje dodavanjem fonema ili sloga na kraj primarnoga oblika, npr. *sebika* mj. *sebi*, *njozzi* mj. *njoj*, *jera* mj. *jer*, *nji-ha* mj. *njih*. Ulogu paragogičkih elemenata osobito često (posebno u arhaičnim rijećima i/ili oblicima) imaju starije čestice tipa *bo*, *der*, *te*, *ke* i sl.,⁴⁴⁷ npr. *jerbo*, *dodider*, *jo-ste*, *danaske* i sl.

---

⁴⁴³ U hrvatskome jeziku izvorište je takvim figurama vrlo često nepodudaranje standardnojezičnih i regionalnih (novoštokavskih) oblika, odnosno oblika svojstvenih pojedinim (novo)štokavskim govorima, a može biti i utjecaja kajkavskih i/ili čakavskih govora (usp. primjere tipa *vuho*, *vumrem* i sl.)

⁴⁴⁴ Usp. Luka Zima, nav. dj., str. 202.

⁴⁴⁵ Isto, str. str. 203.

⁴⁴⁶ Primjeri tipa *nugao* pokazuju da izvorište inačica nastalih protezom, a i izvorište nekim drugim fonološkim figurama, može biti i odnos između kakva arhaičnoga i standardnojezično neobilježena oblika (o obliku *nugao* usp. opširnije Stjepan Ivšić, *Slavenska pored-bena gramatika*, Školska knjiga, Zagreb 1970, str. 126).

⁴⁴⁷ Usp. Miloš Kovačević, *Stilske figure i književni tekst*, Trebnik, Beograd 1998, str. 19.

Afereza ili »odsuvak« figura je detrakcijskog tipa. Nastaje elidiranjem kakva fonema ili sloga na početku riječi ili oblika, odnosno tako da se »kojoj rieči sprienda kakvo slovo oduzme«,⁴⁴⁸ npr. *vako* mj. *ovako*, *voliko* mj. *ovoli-ko*, *nako* mj. *onako*, *saki* mj. *svaki* ili *vsaki*, *ajde* mj. *hajde*, *oćemo* mj. *hoćemo*, *tica* mj. *ptica*, *ajduk* mj. *hajduk* i sl.

Sinkopa ili »izsuvak« nastaje redukcijom kakva fone-ma ili sloga u sredini oblika ili riječi (dakle je također figura detrakcijskoga tipa), odnosno »izpadanjem glasova u sriedi rieči tako, da se tim jedna slovka gubi«,⁴⁴⁹ npr. *ljudma*, *kol'ko*, *za nj'ga*, *vidla* mj. *vidjela*, *rec'te*, *izvol'te*, *ostan'te*, *njiov* mj. *njihov*, *čo'ek* mj. *čovjek*, *mo's* mj. *mo-žeš* i sl.

Posebnim oblikom sinkope smatra se haploglogija, ko-ja je vrsta slogovnoga razjednačivanja (disimilacije), od-nosno izostavljanja jednoga od dvaju jednakih slogova, u pravilu u kontaktnom položaju, što obično dolazi do izra-žaja u složenicama, npr. *morfologija* mj. *morfofonolo-gija*, *mineralogija* mj. *mineralologija*, *kuruz* mj. *kukuruz*, *Tankosić* mj. *Tankokosić* i sl.

Apokopa ili »sasuvak« nastaje redukcijom kakva fonema ili sloga na kraju oblika ili riječi (osobito se u vezi s apokopom upozorava na slučajevе u kojima se reducira suglasnik, naročito suglasnik *h*, ako sljedeći oblik ili riječ počinju suglasnikom, npr. *siroma' mladić*, *dado' svima*, *kazao bi' ja njemu* i sl.), npr. *bit* mj. *biti*, *zašt'* mj. *zašto*, *teb'* mj. *tebi*, *ček'* mj. *čekaj*, *ostav'* mj. *ostavi*, *izlaz' van*, *il'* mj. *ili* itd.

Siniceza je fonološka figura, također detrakcijskoga ti-pa, koja nastaje uklanjanjem hijata (ili unutar riječi ili, još češće, na granici dviju riječi ili dvaju oblika), odnosno ta-

⁴⁴⁸ Luka Zima, nav. dj., str. 204.

⁴⁴⁹ Nav. mj.

ko da se »po dva samoglasa skupa tako izgovaraju, da se oba glasa čuju, a ipak samo jednu slovku čine«, npr. *zao-va, dao, u zao čas*. Slično se događa, kao što je rečeno, i na granicama dviju riječi, npr. u stihovima *Ma bih dala moje u glavi crne oči ili Caru Osmanu bješe ostala*.⁴⁵⁰

Kad se u ovakvim ili sličnim primjerima dva samoglasnika posve reduciraju, »sliju u jedan glas«,⁴⁵¹ nastaje fonološka figura koja se naziva sinerezom, npr. *sna* mj. *snaa* odnosno *snaha*, *pra* mj. *praa* odnosno *praha*, *dodi* mj. *dodo* odnosno *dohodi*, *ma* mj. *moja* itd.

Elizija je poseban tip samoglasničke kontrakcije (de-trakcije) koja nastaje spajanjem krajnjega samoglasnika jednoga oblika ili riječi s početnim samoglasnikom sljedećega oblika ili riječi, odnosno izostavljanjem jednoga od tih samoglasnika, npr. *tebe č' uzet* mj. *tebe ču uzeti*, *dol' u polje* mj. *dole* ili *dolje u polje*, *ev' ostade* mj. *evo ostade* itd.

Dijereza je, naprotiv, fonološka figura adjekcijskoga tipa koja nastaje tako da se oblik ili riječ produžuju (obično iz metričkih razloga) za jedan slog, i to tako da od jednoga sloga nastaju dva, da se »jedna slovka u dve rastavlja«,⁴⁵² npr. *vjerna* mj. *vjerna*, *djevojaka* mj. *djevojaka*, *taobora* mj. *tabora*, *dva* mj. *dva* i sl.

I napokon, treba posebno spomenuti metatezu, fonološku figuru koja ne nastaje ni dodavanjem ni oduzimanjem fonoloških jedinica, nego transmutacijom, promjenom rasporeda, odnosno zamjenom mesta pojedinih fonoloških jedinica u oblicima ili riječima ili, kako kaže Zima, u »gdjekojih riečih nalazi se po koje slovo s običnoga mesta svoga premješteno«,⁴⁵³ npr. *cavti* mj. *cvati*,

⁴⁵⁰ Isto, str. 206.

⁴⁵¹ Isto, str. 207.

⁴⁵² Isto, str. 208.

⁴⁵³ Isto, str. 209.

garvan mj. *gavran*, *cukati* mj, *kucati*, *namastir* mj. *manastir* i sl.

Osim imutacije, adjekcije, detrakcije i transmutacije kao postupaka po kojima nastaju stilske figure treba posebno spomenuti i ponavljanje (repeticiju, reduplikaciju) pojedinih jezičnih elemenata, koje se može ticati i fonološke (odnosno fonetske) i morfološke i sintaktičke te, osobito često, suprasintaktičke razine, tj. razine teksta.

Kad se ponavljaju pojedini fonemi ili slogovi, riječ je o fonološkim ili fonetskim stilskim figurama ponavljanja odnosno podudaranja (možda bi ovdje naziv fonetske figure bolje odgovarao jer je u prvom planu izgovorna vrijednost, realizacija, »zvučanje« glasova).

Takve su figure asonanca, tj. ponavljanje istih samoglasnika, npr. *Sada jadna pravo ne znam sama*,⁴⁵⁴ zatim aliteracija, tj. ponavljanje istih suglasnika, npr. *To se čudo čak do cara čulo*⁴⁵⁵ ili *šum pšenice duša mi snažno diše. / I šum slušam...*⁴⁵⁶

Ponavljanje odnosno podudaranje slogova bilo je u antičkoj retorici poznato pod nazivom parison (grč. πάρισον). Kad se podudaranje slogova odnosilo na početne slogove, npr. *Pa razredi po drumu družinu* ili *Da dobavi bilje i bilježje* i sl.,⁴⁵⁷ nazivalo se homeoarkton, a kad se odnosilo na završne slogove, npr. *Vrani se konji igraju / Srebrna sedla lomljaju*,⁴⁵⁸ nazivalo se homeoteleuton. Homeoteleuton, pogotovo kad zahvaća više slogova i/ili kad je na njemu poseban »ritmičan udarac«,⁴⁵⁹ puno je poznatiji

---

⁴⁵⁴ Isto, str. 270.

⁴⁵⁵ Isto, str. 269.

⁴⁵⁶ Marina Katnić-Bakaršić, nav. dj., str. 219.

⁴⁵⁷ Usp. Luka Zima, nav. dj., str. 272.

⁴⁵⁸ Isto, str. 274.

⁴⁵⁹ Isto, str. 275.

pod nazivom rima (srok ili slik), npr. *Porasla je jelika / Po-kraj puta velika*.⁴⁶⁰

Poseban tip ponavljanja odnosno glasovnoga podudaranja jest onomatopeja. Ona uz ponavljanje pretpostavlja i oponašanje zvukova iz prirode, pa se jezični elementi kojima se takvo oponašanje predočuje katkada nazivaju imitativima,⁴⁶¹ npr. *mjavu*, *kukuriku*; *kuckati*, *siktati*, *šuškati*, *psikati* i sl. U sastavu pojedinih imitativa vrlo su česta raznovrsna ponavljanja i/ili reduplicacije, npr. *av-av*, *kuc-kuc*, *cin-cin*, *pljus-pljus*, *din-don* i sl.

III.

Stilske figure kod kojih je prvom planu morfologija, ili bi možda bilo bolje reći morfosintaksa (jer je zapravo riječ o uporabi odnosno o funkcijama pojedinih imenskih i glagolskih oblika te pojedinih vrsta riječi u sintaktičkim jedinicama ili na razini teksta), nisu brojne i ne pripadaju poznatijima (kao što su metafora, metonimija, personifikacija i sl.). One su odreda imutacijskoga (zamjenskoga) tipa i uglavnom se temelje na gramatičkoj sinonimiji, tj. na konkurenциji gramatičkih oblika odnosno na uporabi jednoga gramatičkog oblika u funkcijama i/ili značenjima koji su tipični za drugi. Katkada se takva uporaba pojedinih oblika naziva, ne baš adekvatno, i gramatičkom metaforom.⁴⁶²

Od morfoloških kategorija u vezi s kojima se javljaju stilske figure morfološkoga tipa treba posebno spomenuti

---

⁴⁶⁰ Isto, str. 276.

⁴⁶¹ Usp. Marina Katnić-Bakaršić, nav. dj., str. 218.

⁴⁶² Isto, str. 245.

kategorije lica, vremena i načina, a znatno rjeđe i kategorije broja, roda, padeža i vrsta riječi. U antičkoj su se retorici figure toga tipa obično nazivale enalagama,⁴⁶³ a katkada se, zbog spomenute imutacijske naravi, običavaju imenovati i figurama komutacije.⁴⁶⁴

Osobito je česta na djelu enalaga lica, tj. zamjena jednoga lica drugim: npr. prvoga lica jednine prvim licem množine, npr. *U zaključku sam naglasio ...* prema *U zaključku smo naglasili ...*; prvoga lica jednine drugim licem jednine, npr. *Rekao sam sam sebi: baš si podlac;* prvoga lica jednine trećim licem jednine, npr. *Tvoj brat nije bilo tko* (u situacijama kad govornik, razgovarajući sa svojim bratom, misli na sebe) itd.

U vezi je s kategorijom lica i figura koja bi se mogla nazvati zamjeničkom enalagom, a koja se sastoji u detrakciji ličnih zamjenica ili, suprotno tomu, u adjekciji tih riječi. Često je upravo adjekcija zamjenica stilski obilježena u odnosu na detrakciju, posebno u hrvatskome jeziku u kojem su lične zamjenice u tekstu načelno zališne. Takva adjekcija ličnih zamjenica karakteristična je, između ostalog, npr. za Krležine drame (katkada upravo agresivna prisutnost ličnih zamjenica u dijalozima nekih Krležnih drama čini te dijaloge poprilično artificijelima, npr. *Molim te, ja govorim vrlo mirno! Mene boli glava, ali ja znamo što govorim! Ja sam htjela njegovu smrt i sl.*)⁴⁶⁵

S kategorijom lica u vezi je i enalaga koja se tiče međusobne konkurenциje ličnih i bezličnih glagolskih oblika, odnosno uporabe ličnih i bezličnih sintaktičkih konstrukcija (enalaga aktiva i pasiva), npr. konkurenциje između aktivne konstrukcije *Udarali su ga po glavi*, pasivizirane

---

⁴⁶³ Usp. Luka Zima, nav. dj., str. 210–255.

⁴⁶⁴ Usp. Marina Katnić-Bakaršić, nav. dj., str. 252.

⁴⁶⁵ Isto, str. 243.

aktivne konstrukcije *Udaralo ga je po glavi* i pasivne konstrukcije *Bio je udaran po glavi*.

Još je češća enalaga vremena i načina već i zato što je broj vremena i načina veći pa je i konkurenčija među njima pojačana. Tako se npr. približno isti sadržaj može izraziti: 1. prezentom, npr. *Zatim ûđe i sjedne k nama za stol*; 2. aoristom, npr. *Zatim úđe i sjede k nama za stol*; 3. perfektom, npr. *Zatim je ušao i sjeo k nama za stol*; 4. krnjim perfektom, npr. *Zatim ušao i sjeo k nama za stol*; 5. kondicionalom, npr. *Zatim bi ušao i sjeo k nama za stol*.

Enalaga u rodu znatno je rjeđa. Ona obuhvaća uglavnom slučajeve kolebanja u rodu, do kojih dolazi zbog sukoba između tzv. gramatičkog i »prirodnog« roda (odnosno između gramatičkoga roda i spola). Tako npr. u stihu *A sluga im jedna vino služi*⁴⁶⁶ imamo slaganje po gramatičkom rodu (koje je u sukobu s »prirodnim« rodom), a u ovom dvostihu imamo u prvom stihu srednji rod (gramatički), a u drugom muški rod (»prirodni«; u ovom drugom slučaju riječ o slaganju poznatom pod nazivom *construcatio ad sensum*): *Što je mlado vlašće uz kočije, / On ne ima brade ni brkova*.⁴⁶⁷

Nešto slično može se reći i za enalagu u broju. Nju često susrećemo kombiniranu s enalagom u licu (usp. navedeni primjer *U zaključku sam naglasio...* prema *U zaključku smo naglasili...*, gdje se množina upotrebljava mjesto jednine), ali i u raznim drugim situacijama u kojima dolazi do kolebanja u broju, posebno u situacijama vezanim za porabu zbirnih imenica, npr. *Dobro došli* (mj. *došla*), *moga djeco draga*. Množinska slaganja mogu imati i one imenice koje nisu zbirne formalno, nego samo po značenju,

---

⁴⁶⁶ Usp. Luka Zima, nav. dj., str. 214.

⁴⁶⁷ Isto, str. 213.

kao što je imenica *jato*, npr. *Proletješe* (mj. *proletje*) *jato golubova*.⁴⁶⁸

Enalaga u padežu bila je u antičkoj retorici poznata pod imenom antiptosa. Ona se sastoji u tome da se jedan padež zamjenjuje drugim, u pravilu onim koji nije tipičan u takvoj porabi i/ili značenju. Tako npr. u usmenom narodnom pjesništvu vrlo često (uglavnom iz metričkih razloga) dolazi vokativ umjesto nominativa, npr. *Knjigu piše dužde od Mletaka*, genitiv (partitivni) umjesto akuzativa, npr. *Vidjeh čuda prije neviđena* (mj. *čudo neviđeno*),⁴⁶⁹ dativ umjesto akuzativa, npr. *Vino piju age Sarajlije / Služi njima* (mj. *njih ili ih*) *Sarajka djevojka*, instrumental umjesto (prijedložnoga) lokativa, npr. *Kad su bili poljem širokijem* (mj. *u/na polju širokom*)⁴⁷⁰ itd.

Enalaga u vrsti riječi bila je poznata pod nazivom antimerija. Riječ je o međusobnoj zamjeni raznih vrsta riječi. Tako se u službi atributa, tipičnoj za pridjeve, može naći imenica, posebno opet često u narodnom pjesništvu, npr. *Kod nje stavi pticu zloglasnicu* ili *I donosi crveniku vino*.⁴⁷¹ Osim toga imenica se može upotrijebiti u kontekstu u kojem bi primarno trebala biti upotrijebljena zamjenica, npr. *Na studen se kamen naslonila, / Na kamenu* (mj. običnijega *na njemu*) *grozne suze lije*.⁴⁷² I napokon, na mjestu na kojem bi se očekivao prilog može doći pridjev, npr. *Česte* (mj. *često*) *knjige idu za knjigama*, i obrnuto, npr. *Jesu l' zdravo* (mj. *zdravi*) *ovce i čobani*.⁴⁷³

---

⁴⁶⁸ Isto, str. 215.

⁴⁶⁹ Isto, str. 219.

⁴⁷⁰ Isto, str. 229.

⁴⁷¹ Isto, str. 211.

⁴⁷² Isto, str. 212.

⁴⁷³ Isto, str. 213.

IV.

U tvorbi riječi (derivatologiji) izvorište je nastajanja inačica, pa onda i stilske obilježenosti odnosno pojava koje se, s manje ili više utemeljenja, mogu smatrati i svojevrsnim (tvorbenim) stilskim figurama, konkurencija među derivacijskim morfemima, posebno afiksima. Najčešće međusobno konkuriraju sufiksralni morfemi, npr. oni koji označuju vršitelja radnje, usp. *slušalac*, *slušatelj*, *slušač*, ili npr. oni koji se dodaju pridjevima, usp. *filozofičan*, *filozofski*, *filozofijski*; *malen*, *malešan*, *majušan*, *maljušan*, *malecki*, *malecni* i sl.

Posebnu stilsku obilježenost dobivaju tvorbene inačice koje uključuju umanjenice (deminutive) i uvećanice (augmentative), usp. *čovjek*, *čovječuljak*, *čovječić*, *ljudina*, *ljudeskara*; *vojnik*, *vojničić*, *vojničina*; *noga*, *nožica*, *nožurina*, *nožurda*, *nogetina*; *kiša*, *kišica*, *kišurina*; *selo*, *seoce*, *selašce*, *selendra*; *pjevati*, *pjevuljiti*, *pjevuckati*, *pjevušiti*; *smijati se*, *smiješiti se*, *smijuckati se*, *smješkati se* i sl.⁴⁷⁴

U vezi s tvorbom riječi može se spomenuti i figura koja se u antičkoj retorici nazivala hifen (ili ifen). Ona se sastoji u tome »da se dvie samostalne rieči kao u jednu celost spoje tako, da se samo zadnja sklanja«. Riječ je o zapravo o svojevrsnoj, često i kontekstualno uvjetovanoj i/ili jednokratnoj, katkada čak i unikatnoj ili »autorskoj« tvorbi polusloženica, npr. *Na njemu je pancijer-košulja*, *Te je šalje Srijem-zemljji ravnoj*, *Jelen-rogom šarca osedlala* i sl.⁴⁷⁵

S tvorbom riječi ima, ili bar može imati veze i stilska figura adjekcijskoga (vrlo često i pleonastičkoga) tipa koja

⁴⁷⁴ Opširnije o takvima pojavama usp. Josip Silić – Dragutin Rosandić, *Osnove morfologije i morfostilistike hrvatskoga književnog jezika. Udzbenik*, IV, Školska knjiga, Zagreb 1982, str. 65–73.

⁴⁷⁵ Usp. Luka Zima, nav. dj., str. 258.

se nazivala epeksegeza, a pod kojom se razumjevalo »razjašnjavanje kakve riječi onakimi izrazi, koji u samoj stvari malo ili ništa više ne kažu nego ona riječ, koja se ima razjasniti«. Riječ je o tome da nakon kakve tvorenice slijedi objašnjenje koje se može smatrati nekom vrstom tvorbenoga opisa, ili bar podsjećati na takav opis, npr. *Kad su bili gore u planine, / Na pojilo gdje se poji stado* (usp. tvorbenti opis: *pojilo je mjesto gdje se poji stado*), *I na njino mjesto dolaziše, / Na ročište gdje su se ročili* itd.

V.

Od sintaktičkih stilskih figura u užem smislu (jer smo vidjeli da se i sve dosad spomenute enalage odnose i na sintaktičku razinu, tj. da su one morfosintaktičke figure) treba najprije upozoriti na onu koju su antički retoričari nazivali enalagom u konstrukciji rečenica.⁴⁷⁶ Riječ je o figuri imutacijskoga (zamjenskoga) tipa koja se sastoji u tome da vrlo često međusobno konkuriraju različiti tipovi rečenica, neproširenih i proširenih, nesloženih i složenih, osamostaljenih i neosamostaljenih (u tekstu), nezavisno-složenih i zavisno-složenih. Tako se npr. nezavisno-složena rečenica asindetskoga tipa *Zatvorili su vrata, kiša će* može javiti u brojnim strukturnim inaćicama, npr. *Zatvorili su vrata zbog kiše; Zatvorili su vrata. Zbog kiše; Kiša će pa su zatvorili vrata; Zatvorili su vrata. Kiša će; Kiša će. Zatvorili su vrata; Zatvorili su vrata jer će kiša, Budući da će kiša, zatvorili su vrata* itd.

Izrazito su sintaktičke naravi i stilske figure koje se nazivaju asindeton odnosno polisindeton. Asindeton je de-

---

⁴⁷⁶ Isto, str. 247–255.

traktička figura koja prepostavlja izostavljanje veznika i/ili intenzifikatora, a polisindeton adjekcijska figura, koja prepostavlja uvođenje (često i suvišno) veznika i/ili intenzifikatora u pojedine složene strukture. Tipičan asindeton nalazimo u primjeru: *Ja usadih vitu jelu ... / Prođe ljeto, ne obidoh, / Prođe drugo, /ne otidoh, / Dode treće, / nakanih se,*⁴⁷⁷ a polisindeton u primjeru: *Od tavnice kapak otvorila, / Pa izvadi rumenu Ružicu, / Pa je vodi u bijelu kulu, / Pa je vodi u kavaz odaju, Ter je svuče, pa je preobuče*⁴⁷⁸ ili u primjerima s tzv. biblijskim i, npr. *I reče Bog: »Neka bude svjetlost!« I bi svjetlost. I vidje Bog da je svjetlost dobra; i rastavi Bog svjetlost od tame...*⁴⁷⁹

Izvořište sintaktičkoj sinonimiji, pa onda i svojevrsnoj stilskoj figuri na njoj zasnovanoj, može biti i različito ustrojstvo predikata, što znači da bi se moglo govoriti o svojevrsnoj predikatnoj enalagi. Posebno se to odnosi na konkurenčiju glagolskoga (npr. *On često sumnja* ili *On se žestoko bori*) i imenskoga predikata (npr. *On je često sumnjičav* ili *On je žestok borac*) te na konkurenčiju između (običnoga) glagolskoga i tzv. dekomponiranoga predikata, npr. *On često sumnja* prema *On često izražava sumnju* ili *Svi se bore za prestiž* prema *Svi vode borbu za prestiž*.⁴⁸⁰

Izvořište sintaktičkoj stilskoj figuri može biti i nezavisno (koordinirano) izražavanje zavisnih (subordiniranih) odnosa. Takav slučaj imamo u stilskoj figuri koju su antič-

---

⁴⁷⁷ Isto, str. 186.

⁴⁷⁸ Isto, str. 169.

⁴⁷⁹ Usp. Ivo Pranjković, »Hrvatski jezik i biblijski stil«, *Raslojenost jezika i književnosti. Zbornik radova 34. seminara Zagrebačke slavističke škole*, FF press, Zagreb 2006, str. 27.

⁴⁸⁰ O tipovima predikata usp. Josip Silić – Ivo Pranjković, *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Školska knjiga, Zagreb 2005, str. 288–293.

ki retoričari nazivali hendijadis, a koja se sastoji »u tom, da se po dva imena ili glagola jedan drugomu uzporedjuju mješte da je jedan drugomu podredjen«,⁴⁸¹ npr. *Spremiše se kita i svatovi* (mj. *kićeni svatovi*), *Sad ču stati na dvor na kapiju* (mj. *dvoru na kapiju*) ili *Hodi mene uzmi gospodara* (mj. *Hodi da uzmeš mene za gospodara*).

Donekle je hendijadisu slična i sintaktička stilska figura koja se u antičkoj retorici nazivala hipalagom, a koja se sastoji u tome »da se dielovi izreke medju sobom zamjenjuju; ili se spajaju oni dielovi izreke, koji po običnom smislu skupa ne idu«,⁴⁸² npr. *Žalosne ga suze propanule* (mj. *Žalosna ga suze propanule*) ili *Kada prvi zapjevaju pijevci* (mj. *Kad prvi put zapjevaju pijevci*).

Izrazito je sintaktičke naravi i stilska figura koja se nazivala prolepsom. Izdvajano je više tipova prolepse,⁴⁸³a osnovni se tip sastoji u tome da se anticipira kakav element zavisne surečenice u ustrojstvu osnovne (glavne) surečenice, npr. *Već te vidim da si dobar junak* (mj. *Vidim da si ti dobar junak*).⁴⁸⁴

Među sintaktičke stilske figure svakako ide i elipsa, figura detrakcijskoga tipa kod koje se izostavljaju pojedine sintaktičke sastavnice ako nisu nužne za smisao rečeni-

---

⁴⁸¹ Usp. Luka Zima, nav. dj., str. 255.

⁴⁸² Isto, str. 257.

⁴⁸³ L. Zima tu figuru opisuje ovako: »Više puti se subjekt i predikat, kadkad i oboje, rjedje objekt, iz podredjene izreke, koja bi imala za glavnom slediti, uzima napried u glavnu izreku kao odvisan dio te izreke; a glagol odvisne izreke ili ostaje nepromienjen, kadkad se pretvori u infinitiv, ili (ako znači biti, postati i tima slično) sasvim izostaje, te tim od dviju izreka postaje jedna« (usp. Luka Zima, nav. dj., str. 258).

⁴⁸⁴ Usp. Luka Zima, nav. dj., str. 258–261 i Miloš Kovačević, *Gramatika i stilistika stilskih figura*, Drugari, Sarajevo 1991, str. 113–131.

ce ili teksta.⁴⁸⁵ Izostavljene sastavnice mogu biti imenice, npr. *Zemaljsko je za maleno (vrijeme) carstvo*, zamjenice, npr. *Podaj barjak (onomu) koj je za barjaka*, glagoli, npr. *Vi ste k meni (došli), ja ču sutra k vama (doći)*, pa čak i prilozi, npr. *A ne vidim (više) nego pet stotina*.⁴⁸⁶

Specijalnim tipom elipse može se smatrati silepsa, sintaktička stilska figura koja »postaje, kad bi se jedna riječ imala u dve izreke (ili više) uzastopce u različnom obliku kazati, pa se kaže samo jedan oblik, a iz onoga jednoga popunjuje se i drugi«.⁴⁸⁷ Riječ je dakle o figuri kod koje se elidiraju leksički istovrsne, ali oblički neistovrsne sastavnice,⁴⁸⁸ npr. *Ili čemo begu posjeć glavu, / Ili naše (glave) tamo ostaviti*, odnosno *Iz Omera zelen bor nikao, / Iz Merime (nikla) zelena borika*.⁴⁸⁹ Osobito je česta silepsa koja se tiče prijedložne rekciјe, npr. *glasovati za ili protiv promjena*, mj. *glasovati za promjene ili protiv promjena*.⁴⁹⁰

U nekim se opisima stilskih figura ovaj posljednji tip silepse naziva zeugmom.⁴⁹¹ Drugdje se međutim zeugma određuje drukčije: »Na dva ili više samostavnika odnosi se jedan glagol, koji se po značenju svome samo jednomu od onih samostavnika prilagoditi može, a kod drugoga ima se pomisliti drugi glagol, kojega je pojам s onim prvim sro-

⁴⁸⁵ Usp. »Pod elipsom dakle razumiemo izostavljanje dijelova izreke, kadkad i ciele izreke, štono se iz cijelog smisla razumjeti mogu«, Luka Zima, nav. dj., str. 181)

⁴⁸⁶ Usp. Luka Zima, nav. dj., str. 182–183.

⁴⁸⁷ Isto, str. 187.

⁴⁸⁸ Usp. Miloš Kovačević, nav. dj., str. 142.

⁴⁸⁹ Usp. Luka Zima, nav. dj., str. 188–189.

⁴⁹⁰ Usp. o tome Ivo Pranjković, *Jezik i beletristica*, Disput, Zagreb 2005, str. 13.

⁴⁹¹ Usp. Ivo Škarić, nav. dj., str. 142.

dan«, npr. *Nije tama od boga poslana, / Već od brza praha i olova.*⁴⁹²

Za sintaktičku razinu izrazito je relevantna i stilska figura koja se naziva kumulacijom (gomilanjem) i koja je suprotna elipsi, tj. ne nastaje detrakcijom, nego adjekcijom. Riječ je prije svega o kumulaciji koja se odnosi na pojedine članove rečeničnoga ustrojstva. Naime gomilati se mogu predikati, npr. *Moje ruke svijaju se žude mole*,⁴⁹³ subjekti, npr. *Gasnu vatre snovi zvijezde*,⁴⁹⁴ objekti, npr. *Sunce [...] izvelo je na ulice / ljude, žene, djecu, dojilje i pse*,⁴⁹⁵ adverbijali, npr. *I k meni / preko zemlje, polja stablo kuće brda / stiže more*⁴⁹⁶ te atributi, npr. *Nad vodom sjaju njina nijema bakrenasta stroga lica*.⁴⁹⁷ Osim toga kumulirati se mogu i surečenice koordiniranih rečenica, posebice sastavnih, npr. *Truplo samo leži i ne miče se / i majka obilazi i u njega gleda / i ne zna što bi / i ne može da ode dalje putem / i stoji pored trupa i spuštene glave gleda ga*⁴⁹⁸ te zavisne surečenice subordiniranih rečenica, npr. *Ljubim ono što je živo / što sja treperi i miriše*.⁴⁹⁹

Stilska figura koja se sastoji u izmjeni redoslijeda sintaktičkih sastavnica, tj. koja se tiče bilo čega od onoga što se može odrediti kao »aktualizacija osnovnoga semantič-

---

⁴⁹² Tama dakle od boga (nije) *poslana*, a od praha i olova (jest) *postala*. Usp. Luka Zima, nav. dj., str. 189.

⁴⁹³ Antun Branko Šimić, *Sabrana djela*, I, August Cesarec, Zagreb 1988, str. 32.

⁴⁹⁴ Isto, str. 109.

⁴⁹⁵ Isto, str. 137.

⁴⁹⁶ Isto, str. 133.

⁴⁹⁷ Isto, str. 18.

⁴⁹⁸ Isto, str. 236.

⁴⁹⁹ Isto, str. 283. Opširnije o kumulacijama ovoga tipa usp. Ivo Pranjković, *Jezik i beletristika*, Disput, Zagreb 2005, str. 47–49.

ko-gramatičkog reda riječi«,⁵⁰⁰ bila je kod antičkih retoričara poznata pod nazivom hiperbaton.⁵⁰¹ U klasifikacijama i potanjim opisima hiperbatona obično se upozoravalo na mjesto predikata u inicijalnoj poziciji, npr. *Jest kneginja kako gorska vila*, na smještanje predikata ili njegova dijela između atributa i imenice na koju se atribut odnosi, npr. *Jer je moja uranila majka*, na atribut koji se može (čime drugim) odvojiti od imenice na koju se odnosi, npr. *Nosi desnu u lijevoj ruku*, na inicijalno mjesto objekta, npr. *Biser Mara po jezeru brala* (mj. *Mara brala biser po jezeru*), na inicijalno mjesto priloga (odnosno priložne oznake), npr. *Vrlo su mu muke dodijale*, na upitne i/ili odnosne zamjenice koje »obično prvo mjesto u izreci zauzimaju«, ali se više puta »s toga mjesta drugim riečim uklanjaju, koje tim dobivaju veću silu«, npr. *Ti se ne znaš, od roda kakva si*, na niječnu česticu *ne* koja se može odvojiti od »opredijeljenoga glagola« i smjestiti uz infinitiv, npr. *Ja ću ići, makar ću ne doći* itd.⁵⁰²

Ovamo svakako idu i elementi tzv. biblijskoga reda riječi, posebno postpozicija sročnoga atributa u imenskim konstrukcijama, npr. *vrata nebeska, zemlja egipatska, plemene Izraelovo, vrati(ti) mač svoj na mjesto njegovo* i sl., antepozicija nesročnoga atributa, također u imenskim konstrukcijama (ali puno manje tipična za biblijski stil), npr. *na vrbi svirala, u majke jedina, od kamena dvori, na Driči ćuprija* i sl., te smještanje glagola na sam kraj rečenica

⁵⁰⁰ Josip Silić, *Od rečenice do teksta (Teoretsko-metodološke pretpostavke nadrečeničnog jedinstva)*, Liber, Zagreb 1984, str. 41–65.

⁵⁰¹ Hiperbaton se ponegdje određuje i kao »dodavanje nekog bitnog izraza već zaključenoj rečenici, koji kao da je bio zaboravljen«, npr. *To je bilo prije petnaest godina, i više* (usp. Ivo Škarić, nav. dj., str. 140) ili *To se povremeno događalo u svim krajevima uz more, a i šire*.

⁵⁰² Usp. Luka Zima, nav. dj., str. 191–192.

ili surečenica, npr. *Nju ču ja blagosloviti i od nje ti dati sina; blagoslov ču na nju izliti, te će se narodi od nje razviti; kraljevi će narodima od nje poteći.*⁵⁰³

Izmjena redoslijeda surečenica u sastavu zavisnosloženih rečenica po kojoj (izmjeni) zavisna surečenica dolazi ispred osnovne (glavne), naziva se inverzijom, i također se smatra(la) stilskom figurom, npr. *Da bismo o tome morali voditi više računa, znali smo i prije.*⁵⁰⁴

Među sintaktičke figure išao bi svakako i anakolut, koji prepostavlja kakav nesklad u komponiranju (obično složene) rečenice, odnosno »nedosljednost u gradjenju izreke, tako da svršetak njen ne odgovara početku, t. j. izreka se drugčije svršuje, nego što je počela«, npr. *U našega milostiva kuma / Na ruci mu zlatan golub guče*⁵⁰⁵ ili *O čardače, ognjem sagorio! / Veće si mi mladoj dodijao, / šetajući sa ma po čardaku.*⁵⁰⁶

VI.

Neke od spomenutih sintaktičkih stilskih figura ujedno mogu biti i suprasintaktičke, tj. ticati se nadrečenične razine, razine teksta (diskursa). To primjerice vrijedi za silepsu, kod koje se jedna riječ može »u različitom obliku kazati« i u dvjema rečenicama emancipiranim u tekstu, zatim za figuru vezanu za izmjenu redoslijeda sintaktičkih

⁵⁰³ Usp. Ivo Pranjković, »Hrvatski jezik i biblijski stil«, *Raslojavanje jezika i književnosti. Zbornik radova 34. seminara Zagrebačke slavističke škole*, FF press, Zagreb 2006, str. 28.

⁵⁰⁴ Usp. npr. Ivo Škarić, nav. dj., str. 140.

⁵⁰⁵ Luka Zima, nav. dj., str. 261.

⁵⁰⁶ Usp. *Rečnik književnih termina*, Institut za književnost i umetnost u Beogradu, Nolit, Beograd 1985, str. 21.

jedinica jer se takva izmjena može također odnositi na dvi-je (osamostaljene) tekstualno uključene rečenice te posebno za kumulaciju jer se osim članova rečeničnoga ustrojstva i pojedinih surečenica u složenim rečenicama mogu kumulirati i rečenice u tekstu, npr. *Gola tijela radost plešu / Oči piju žuta sunca / Bog se smije / Srca lebde / Gola tijela sjetu plešu / Ure jedva miču vrijeme / Čaše šute / Cvijeća venu / Ruke klonu / Ruke mru u teškom ritmu / Gola tijela očaj plešu / Noć zelene zvijezde sipa / Oči gasnu / Kose kriće / Ure kaplju / U oknima jutro puca / Snovi pršte rasiplju se / Gola tijela užas plešu.*⁵⁰⁷

Za sintaktičku, a još više za suprasintaktičku (tekstnu) razinu karakteristične su najtipičnije figure ponavljanja, a to su anafora, epifora i simploka.⁵⁰⁸

Anaforom se naziva »ponavljanje jedne ili više istih riječi u početku više izreka ili članova«, npr. *Naporedo jezde dobre konje, / Naporedo nose bojna koplja*, ili drugi primjer: *Ili voliš carstvu nebeskome, / Ili voliš carstvu zemaljskome.*⁵⁰⁹

---

⁵⁰⁷ Usp. Antun Branko Šimić, nav. dj., str. 115.

⁵⁰⁸ Za suprasintaktičku razinu manje je tipična epizeuksa, »koja se sastoji u tom, da se u jednoj izreci ista riječ (ili više njih) uzastopce bez prekidanja ili najviše jednom riečju prekinuta ponavlja«, npr. *Miluj, miluj draga dušo moja ili Ja imadoh kokota – kokota, / Privuče se lisica – lisica, / Ukrade mi kokota – kokota*. Pa ipak epizeuksa nije isključena ni na razini teksta jer se mogu ponavljati čitave rečenice, npr. *Teško drugu bez druga, / Teško drugu bez druga, / I slavuju bez luga*. Nešto slično vrijedi i za anadipluzu kod koje se jedna ili više riječi s kraja jedne surečenice ili rečenice ponavljaju na početku druge, npr. *Što protuži rano u nedjelju, / U nedjelju prije jarkog sunca* (usp. Luka Zima, nav. dj., str. 297–299).

⁵⁰⁹ Luka Zima, nav. dj., str. 289–290. Usp. također i ove stihove Milivoja Slavičeka: *Mislio sam bit čemo radosni Ali nismo bili radosni / Mislio sam sjedit čemo se Ali nismo se sjetili / Mislio sam krenut*

Nasuprot tome, epiforom se naziva »ponavljanje jedne ili više rieči na kraju više izreka ili članova«, npr. *Djedi vaši rodiše se tudier, / Oci vaši rodiše se tudier, / I vi isti rodiste se tudier*. Drugi primjer koji navodim vrlo dobro ilustrira tvrdnju da je epifora svojstvena razini teksta, usp. *Tad završta devet dobrih konja, / I zalaja devet ljutih lava, / I zaklikta devet sokolova; / I tu majka tvrda srca bila, / Da od srca suze ne pustila / [...] Daleko je snaje ugledale / [...] Zakukalo devet udovica, / Zaplakalo devet sirotica / [...] I tu majka tvrda srca bila, / Da od srca suze ne pustila.*⁵¹⁰

Simploka je figura ponavljanja koja »postaje tim, da se anafora i epifora sdruže, t. j. po dve izreke (kadkад i više) počinju se istimi riečmi, a i na kraju su im jednake rieči«, npr. *Posijeci po jednom prstu boli. Posijeci po drugom, boli*. Usp. i ovaj primjer posebno tipičan za razinu teksta: *Od istoka haračlige jašu, / Vode golu na repovieh raju; / Od zapada haračlige jašu, Vode golu na repovieh raju; / Jašu zmaji s sjevera i juga, / Golu raju na repovieh vode.*⁵¹¹

Od ostalih za suprasintaktičku razinu posebno relevantnih stilskih figura treba svakako spomenuti onu koja se u antičkoj retorici nazivala sentencijom ili gnomom. Riječ je

---

ćemo Ali nismo krenuli (navedeno prema Miloš Kovačević, *Gramatika i stilistika stilskih figura*, Drugari, Sarajevo 1991, str. 186).

⁵¹⁰ Usp. Luka Zima, nav. dj., str. 292–293. Usp. i stihove Jure Kastelana: *svijet mojih čula urliče / svjetlo koje gledam urliče / slovo koje pišem urliče / vrijeme koje živim urliče* (navedeno prema Miloš Kovačević, nav. dj., str. 186).

⁵¹¹ Luka Zima, nav. dj., str. 294–295. Usp. i tipičan primjer tekstne simploke iz *Kamenoga spavača* Maka Dizdara: *Od devet dveri zar nisi otključala devet / Od devet odaja zar nisi otvorila devet / Od devet kovčega zar nisi otklopila devet / Od devet pečata zar nisi / Otpaćatila devet* (navedeno također prema Miloš Kovačević, nav. dj., str. 187).

o tome da »govornik kakvu obću misao kaže, pa pod njom i onaj specijalni slučaj, o kojem istom govori, podrazumejava, mješte da samo onaj specijalni slučaj navadja; a to čini sentencijom«.⁵¹² S obzirom na mjesto i ulogu sentencijskoga iskaza u tekstu (diskursu) razlikovale su se dvije figure: entimem i epifonem. Entimem prepostavlja ustrojstvo teksta koje je deduktivno organizirano. U njemu sentencijski iskaz dolazi na početak, ima dakle ulogu inkoativnoga dijela strukture, pa se onda dalje razvija i konkretizira, od općega prema pojedinačnom. Epifonem, nasuprot tomu, prepostavlja induktivnu organizaciju teksta. U njemu se sentencijski iskaz nalazi na kraju teksta i ima ulogu finitivnog dijela strukture, a prethodi mu dio teksta koji sadrži konkretno. To je dakle tip teksta u kojem se ide od konkretnoga prema općemu, univerzalnomu.⁵¹³ Entimemske su npr. organizirani dijelovi teksta ovoga tipa (istaknuti su sentencijski iskazi): *Brat je mio koje vjere bio, / Kada bratski čini i postupa, / Ali oni s nama bratski ne će, / Već krvnički po turskom načinu ili Boj se onoga tko je viko / Bez golema mrijet jada. / Videć aga krije post taku / Zazebe ga na dnu srca.*⁵¹⁴ Epifonemska je organizacija teksta (ili dijelova teksta) s druge strane karakteristična za ovakve primjere: *Ne brini se mojom kabanicom; / Ako bude srce u ju-naku, / Kabanica ne će ništa smesti: / Kojoj ovci svoje runo smeta, / Ondje nema ni ovce ni runa ili S veseljem se doma povratiše / Dobra glasa i svjetla obraza; / Blago tome, ko-me bog pomaže.*⁵¹⁵

---

⁵¹² Luka Zima, nav. dj., str. 153.

⁵¹³ Opširnije o entimemskom i epifonemskom organiziranju teksta (diskursa) usp. posebno Miloš Kovačević, nav. dj., str. 167–179.

⁵¹⁴ Usp. Luka Zima, nav. dj., str. 154.

⁵¹⁵ Isto, str. 155–156.

Entimemski, a posebno epifonemski organizirane dijelove teksta izrazito često nalazimo npr. u Adrićevoj prozi. Evo jednog tipičnog primjera entimemske organizacije teksta: »**Veliki ljudi su dragocen probni kamen u našim opitima i nedoumicama.** Ja se, na primer, često pitam: šta bi o ovome rekao Vuk, i još češće: šta bismo rekli mi današnji ljudi da među nama odjednom iskrnsne neki novi Vuk, onako mlad, samouk, borben i nasrtljiv, da stane da ruši i pretura naše osnovne pojmove o ‘štalu i jeziku’, i da nam otvara neke daleke i opasne vidike. Šta bismo rekli i šta bismo – učinili?«⁵¹⁶

Primjera epifonemski organizirana teksta ima u Andrića puno više, i u *Znakovima pored puta* (iz kojih je i navedeni primjer entimema) i npr. u romanu *Na Drini ćuprija*. Evo jednoga od tipičnih primjera iz toga romana: »O slavama i Božićima ili u ramazanskim noćima, sedi, otežali i brižni domaćini živnuli bi i postali razgovorni čim bi došao govor na najveći i najteži događaj njihova života, na ‘povodanj’ [...] ‘povodanj’ je dolazio kao nešto i strašno i veliko, i drago i blisko; on je bio prisna veza između još živih ali sve redihi ljudi toga naraštaja, jer ništa ljude ne vezuje tako kao zajednički i srećno preživljena nesreća.«⁵¹⁷

Sve što je rečeno pokazuje da je većina stilskih figura, bar onih o kojima je ovdje bilo riječi, zasnovana na varijantnosti, a da je varijantnost zasnovana na gramatičkoj sinonimiji (ne računajući tu fonološke i fonetske figure). Po tome stilске figure nisu samo stilističke i/ili retoričke pojavnosti nego su i pojavnosti eminentno gramatičke naravi.

⁵¹⁶ Usp. Ivo Andrić, *Znakovi pored puta. Sabrana djela Iva Andrića*, Svjetlost – Sarajevo i Mladost – Zagreb 1977, str. 257 i Ivo Pranjković, *Jezik i beletristica*, Disput, Zagreb 2005, str. 207.

⁵¹⁷ Ivo Andrić, *Na Drini ćuprija*, Zora, Zagreb 1950, str. 81. Usp. takoder i Krunoslav Pranjić, *Jezikom i stilom kroz književnost*, Školska knjiga, Zagreb 1986, str. 111.